

evaluation of the results of this work in European and American historiography. Characterize achieve Soong May-ling as General Secretary of the Air Force of China during the reign of Chiang Kai-shek government and achievements as head of the Red Cross during the reign spouse Kai-shek on the island of Taiwan. The findings indicated that the diplomatic work Soong May-ling had a huge impact on China in the mid-20th century and the activity itself and May-ling figure is an example of self-sacrifice, patriotism and above is an example of a woman as a man can be a powerful diplomatic figure, to a major international political work while being a woman and devoted wife.

Key words: Soong May-ling, Taiwan, Chiang Kai-shek, China, USA, USSR, diplomacy.

УДК 930.2:94(477.46)

Н. О. Бережна

НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ (ВІРМЕНИ) В НОВІТНІЙ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД

Анотація. Авторка обґрунтовує доцільність соціокультурного підходу до дослідження вірменської національної меншини (вужче – громад), яка мешкала в Україні протягом 1990-х – середини 2010-х рр. У прагненні оптимізувати дослідницький інструментарій, свої погляди аргументує перспективами використання знань сучасної гуманітаристики.

Ключові слова: соціокультурна підхід, парадигма, національна меншина, громада, вірмени.

Постановка проблеми. Вона зумовлена щонайменше двома чинниками. По-перше, відчутним інтересом, який зберігається в Україні до історії національних меншин. Зрозуміло, набагато поживавленишим він є в середовищі інтелектуалів самих національних осередків, зокрема й тих, які вже давно є (стали) акультурованою частиною українського суспільства. По-друге, тим засадничим теоретичним положенням, що соціокультурна проблематика в багатьох значеннях і контекстах є базовою для подальшого розвитку будь-якої спільноти. Адже, як влучно зазначив Михайло Юрій, «історія – це культурний текст, написаний самими людьми» [1, 7]. Пропонуючи проблему соціокультурного зрізу дослідження нацменшин, зазначимо, що маємо намір простежити її на цілком конкретному «матеріалі». А саме, вірменській національній меншині, котра протягом першої чверті століття після краху геополітичного утворення СРСР мешкала в Україні, у тому числі столичному Києві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографія проблеми в основному представлена матеріалами дисертацій та публікацій, що відбивають їхні основні положення й висновки. Більшість із них присвячено вірменській діаспорі взагалі, але побіжно – окремим аспектам проживання представників цієї національності в Україні. Так, у дослідженні І. Гаюк «Вірменська Апостольська Церква як специфічний феномен християнського світу» (2003) зроблено лише узагальнення «етноконфесійних особливостей вірменського населення діаспори» [2, 4–6]. А втім, дисертація С. Кочаряна «Вірменська громада Харкова (1863–2010 рр.)» (2012) помітно виправляє цей «недолік». Історик усебічно проаналізував якраз новітній період національно-культурного життя вірменства, обравши для своїх студій одну з найчисленніших в Україні Харківську громаду. Він приділив увагу значно ширшому колу питань, які торкаються соціокультурних процесів. Зокрема, послідовно простежив появу перших осередків, функціонування недільних шкіл та клубу (1989–1994), синхронне існування в регіоні кількох вірменських організацій (1995–1999), нове піднесення активності громади, пов'язане з започаткуванням власної газети, танцювального ансамблю, зведенням церковного храму (1999–2004) [3, 3–7]. Праця С. Кочаряна містить вкрай важливий досвід з'ясування проблем, котрі є універсальними для запропонованого наукового пошуку. Щодо західноєвропейських істориків, то варто назвати праці німецьких істориків, частина яких, зрозуміло, представляють вірменську діаспору. До них належить доробок М. Дройсе, А. Ордуханяна, М. Задоян, Т. Гофман, Т. Ганджальян.

Мета статті: окреслити оптимальні з погляду сучасної історіографії параметри творення соціокультурної історії вірменської національної меншини. Кажучи інакше, не політика, право чи господарка як такі мають визначати суть дослідження, а людина, репрезентована особою, суспільством, культурою. При цьому інтерес до вірменського етносу підсилюється низкою додаткових обставин, адже, зважимо на думку М. Юрія, «в історії збереглися лише ті культури, ті форми культури, ті культурні цінності, які спрямовують особистість на відтворення, збереження, інтеграцію суспільства» [1, 9].

Виклад основного матеріалу. Перше, на чому хотілося б наголосити, це недоцільність творення метанарративу, котрий означав би усвідомлене спотворення минулого на догоду ідеологізованому сьогоденню. Іншими словами, варто відмовитися від класичних форм романтичного та позитивістського підходів, малопродуктивність яких мінімізує значення отриманих результатів. Водночас не доречно, на наш погляд, нехтувати перспективами методологічно якісно нових наукових синтезів. У спробах оптимізувати їхнє творення, візьмо до уваги «вимоги постмодерну», які вже добре відомі історикам. У такий спосіб спробуємо досягти кілька проміжних цілей, зокрема й унеможливити дослідницький пошук, в якому розуміння минулого (предмет дослідження) ніби визначено наперед, і завдання полягає лише в тому, щоб кон'юнктурно обґрунтувати його більш-менш вдалим сюжетом реферативного характеру, що міститиме відповідний ланцюг доказово правдоподібних фактів. Отже, авторка прагне будувати своє бачення проблеми на засадах переваг «модифікованого модерну», максимально відкоригувавши й збагативши його постмодерними заувагами та «підказками».

Приділивши більше уваги не так самій сутності соціокультурного аналізу (вважаємо, що про це історики сказали достатньо вичерпно, зокрема й Фернан Бродель, який не обмежився трактуванням «матеріальної цивілізації» (капіталізму) економічною складовою, а запропонував набагато ширший – суспільний принцип бачення соціуму), як його подальшій трансформації, принагідно зауважимо, що цей перманентний процес триває й донині [див. 4]. Теоретики історії пропонують чимраз нові, здебільшого «неконвенційні» (тобто створені й запропоновані за межами встановлених в академічній науці правил) підходи, які, очевидно, «далеко не відразу приживаються в прикладній науці», хоча й значення їх від того не меншає, а лише зростає [5, 95–101]. Чим цей процес урешті-решт завершиться, сказати складно. Проте свою теперішню невідому від «модерної основи» історіописання пояснюємо потребою задовольнити власне національний запит вірменської меншини, зосередившись на соціальних і культурних характеристиках її формування та функціонування (життєдіяльності), принагідно уникнувши перспективи обґрунтування й служіння конкретним політичним (ідеологічним) замовленням. Відстояти свою територію історіку спробуємо, «з одного боку, змодернізувавши техніки дослідження, а з другого – примноживши проблемні поля, тематичні напрями та способи пояснювати/описувати минуле» [6, 217].

Дослідницький інструментарій авторка прагне визначити й удосконалити так, щоб наблизити «минуле в тих картинах, образах і уявленнях, котрі були властиві відповідній історичній епосі, показати обмеженість людського пізнання, зумовленого культурно-інформаційними і політико-ідеологічними обр'яями біжучої дійсності» [7, 29]. Легкість і водночас складність цього завдання полягає в тому, що хронологічна «близькість» дає змогу розгледіти феномен вірменського діаспорного світу досить рельєфно, проте він же й неймовірно сильно тисне на суб'єкта пізнання, що виявляється в усьому – від організації й проведення інтерв'ю (усноісторичних студій) до світоглядної та професійної обмеженості, яка постає у вигляді персональної залежності – симпатій, антипатій, остраху, сумнівів тощо.

Зазвичай трудність, а отже, ймовірні суттєві викривлення, невідповідності між епохою дослідження і нарративом, історик усвідомлює через неспроможність подолати із тих чи інших причин мовно-семантичні обмеження. Вихід вбачаємо в діалозі культур суб'єкта й об'єкта дослідження, який, утім, нерідко може означати два автономні монолози, які рідко перетинатимуться і мало чутимуть один одного. Тому складання історичного тексту видається далеким до оптимального, він, вочевидь, ряснітиме низкою невдалих культурних запозичень, загальними недоліками трансплантаційної практики. Усе ж у нашому випадку ситуація виглядає дещо оптимістичніше. Цьому сприяють, по-перше, постійна апеляція до «живого слова» представників вірменських громад – матеріалів соціологічних опитувань та персональних інтерв'ю [6, 247]. По-друге, опанування авторкою дослідження вірменської мови, що робитиме втрати перекладу «мови думання» об'єкта на «мову розмислів» суб'єкта відчутно меншими.

Очевидно не уникнути перспективи творення (конструювання, репрезентації) візії національної меншини шляхом синтезу її ідентичностей, різних аспектів громадських та родинно-сімейних відносин, побуту, дозвілля, також освіченості, релігійних уявлень та поведінки. Кажучи більш узагальнено, «зовнішньої» історії, представленій статистикою про загальну демографію (зокрема й регіональну), міграційні процеси, рівень освіти, особ-

ливості сімейної структуризації, економічної діяльності та добробуту, мовний режим ідентифікації та спілкування вірмен, а також «внутрішньої» історії, яку варто визнати відбиттям першої, «прихованої у свідомості» [7, 31]. Серед іншого, є потреба виокремлювати ідентичності, оскільки саме цей «соціокультурний зріз» дає змогу збагнути усвідомлені уявлення про міжособові та ін. (напр. міжрегіональні) зв'язки щодо форм адаптації та соціалізації людини (індивіда, особи) в мікро- (етнічному) та макро- (громадянському) середовищах, ролі та взаємовпливів цільових настанов конкретних представників нацменшини з загальним «культурним полем». Отримані результати позначатимуться, очевидно, суттєвими розбіжностями між громадсько-активною частиною спільноти (здатною нестандартно мислити й діяти) і рештою населення діаспори.

Індивідуальна (персональна), колективна (громадівська) та власне суспільна культури тут постають як цілісний і водночас конкретно визначений об'єкт дослідження, в межах якого виокремлюємо пізнавальну проблему (предмет дослідження). Її визначаємо новітніми вимогами, якими оперує сучасна історична наука, а саме свідомою відмовою від культурно-традиційного (ментального) поля, в «якому обертаються люди даного суспільства» на користь суб'єктивізації історичного процесу, особистісно-гуманістичної (а не «лінійної») історіософії [7, 32]. Відповідно й хронологічні межі дослідження отримуємо «під одне покоління» (20–25 років), що дає можливість вести діалог не так із абстрактною вірменською нацменшиною, як із цілком конкретними людьми. Очевидно, що в цьому разі методологія дослідження позначатиметься «великою різноманітністю і мінливістю... індивідуальним вибором світобачення й життєвими орієнтаціями» [7, 32].

У прагненні максимально всебічно охопити й дослідити історичний етап виникнення, структурного оформлення та першого досвіду практичної діяльності вірменських громад України, увагу варто приділяти як індивідуальному, так і колективному досвіду. Зрештою, з'ясування саме цих сторін життєдіяльності вірменського населення (з урахуванням інтелектуальної складової) дає змогу краще зрозуміти зміст, форми, способи його (у вузькому розумінні) політичних, соціальних, економічних аспектів життєдіяльності. Вони отримують тлумачення в культурному синтез-контексті як специфічної реальності, а не їх виокремлено й, відповідно, проаналізовано відірвано від людей. У такий спосіб суспільне життя (соціокультурний аспект дослідження) не лише має втратити свою вторинність (відносно подій та фактів, які зазвичай домінують в історіографії), а й продемонструвати притаманну йому біполярність, двох протилежних полюсів, які діалектично взаємопов'язані між собою. З одного боку, всезагальне культурне багатство вірменської національної меншини, з другого, багатство кожної особистості на ґрунті її «відтворюючої діяльності» [1, 9].

Принагідно доречно буде скористатися перевагами ще одного напрямку соціальних студій, який виник в англійській історіографії під впливом постмодерністського виклику, на основі синтезу власне соціально історії та мікроісторії. Мова йде про т. зв. «локальну соціальну історію» [6], яку найкраще представив у своїй праці Чарлз Фітьян-Адамс. Корисним буде простежити життєвий шлях та поведінкові стратегії цілком конкретних осіб вірменської меншини, водночас проаналізувати «соціальні регулятори цієї поведінки через посередництво середовища, зокрема формальних (активних. – Н. Б.) та неформальних (пасивних, маргінальних. – Н. Б.) груп, до яких індивіди належали» [6, 221].

То ж на певному етапі пізнавального процесу вірмени мають «втрачати» свою етнонаціональну культурну відмінність на користь загальних (інтегрованих) суспільних цінностей та пріоритетів. Це має відбуватися тому, що їхня культурна інакшість помітно позбуватиметься ознак локальності, надто на індивідуальному рівні. Кажучи інакше, адаптовані (аккультуровані) в український культурний простір вірмени, передусім їхня громадсько-активна частина (яка за попередніми розрахунками становила близько 25–28%, включно з членами сімей), отримує перспективу для творення культурно набагато більш інтегрованого історичного синтезу, причому як на рівні окремо визначеної соціальної спільноти, так і соціуму в цілому.

Попри таку теоретико-методологічну «глобальність», авторка усвідомлює відносність очікуваних результатів. Адже якість нарративу залежатиме від низки суб'єктивних чинників. Передусім від очевидної «штучності» й «тимчасовості» запропонованого конструкту, що впливатимуть із обраного фактологічного матеріалу та залучених методологічних підходів. Також від майстерності та уявлень про досліджуваний феномен та істо-

ричний процес у цілому. Враховувати й інтегрувати всю багатоманітність культурних на шарувань епохи, яку репрезентуватимуть громадські структури вірменської діаспори України, буде не тільки складно, а й означатиме фактичну «реалізацію лише кількох (власне однієї. – Н.Б.) історичної (історіографічної. – Н.Б.) конструкції» [7, 34]. З огляду на сказане, дослідження потребуватиме чимало зусиль, до того ж за умови, що розраховувати на творення завершеної (вичерпної) картини взагалі нереально. Усвідомлюючи це, обираємо оптимальний концепт дослідження, параметри котрого визначаємо наявними можливостями джерельного забезпечення. А ще традиційно історик має подолати додаткові труднощі, пов'язані зі з'ясуванням надто близького в часі відтинку минулого.

Висновки. Сутність соціокультурного підходу до історії національних меншин (вірмен) не полягає в якомусь механічному поєднанні соціального й культурного зрізів знань про обраний об'єкт (сформульований предмет) дослідження. Навпаки, він наділений властивістю постійного розширення, втягування у свою орбіту дедалі ширшого кола методологічних пізнавальних практик, до чого спонукає сучасна гуманітаристика.

Список використаної літератури

1. Юрій М. Ф. Соціокультурний світ України / М. Ф. Юрій. – Вид. 2-е. – К. : Кондор, 2008. – 738 с.
2. Гаюк І. Я. Вірменська Апостольська Церква як специфічний феномен християнського світу : дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.11 – релігієзнавство / І. Я. Гаюк. – К., 2003. – 217 с.
3. Кочарян С. Г. Вірменська громада Харкова (1863–2010 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 – історія України / С. Г. Кочарян. – Х., 2012. – 200 с.
4. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. : у 3 т. / Ф. Бродель ; пер. з фр. Г. Філіпчук. – К. : Основи, 1998. – Т. 3. Час світу. – 631 с.
5. Доманська Е. Історія та сучасна гуманітаристика : Дослідження з теорії знання про минуле / Е. Доманська ; пер. з польськ. та англ. В. Склокін ; наук. ред. В. Склокін, С. Троян. – К. : Ніка-Центр, 2012. – 264 с.
6. Яковенко Н. Вступ до історії / Н. Яковенко. – К. : Критика, 2007. – 376 с.
7. Зашкільняк Л. Інтелектуальна історія : Спроба конвенції (деякі методологічні міркування) / Л. Зашкільняк // Ейдос. – 2005. – № 1. – С. 28–35.
8. Phythian-Adams Ch. Re-thinking English Local History / Ch. Phythian-Adams. – Leicester : Leicester University Press, 1987. – 58 p.

Одержано редакцією 13.01.2015

Прийнято до публікації 13.02.2015

Аннотація. *Бережная Н.А. Национальные меньшинства (армяне) в новейшей истории Украины: социокультурный подход.* Автор обосновывает целесообразность социокультурного подхода к исследованию армянского национального меньшинства (уже – общин), которое проживало в Украине на протяжении 1990-х – середины 2010-х гг. В желании оптимизировать исследовательский инструментарий, свои взгляды аргументирует перспективами использования знаний современной гуманитаристики.

Ключевые слова: *социокультурный подход, парадигма, национальное меньшинство, община, армяне.*

Summary. *Berezhna N.O. National minorities (Armenians) in the new history of Ukraine: socio-cultural approach.* Taking the problem of cultural slice of the study of minorities, it is noted the intention to solve on a very specific «material». Namely, the Armenian national minority, which for the first quarter century after the collapse of the geopolitical formation of the USSR lived in Ukraine, including the capital Kyiv. The author proves the advisability of the sociocultural approach to research the Armenian national minority (communities) that lived in Ukraine during 1990–2010. Trying to optimize the research methods she advances arguments for the use of knowledge of the modern Humanities. The essence of the socio-cultural approach to the history of national minorities (Armenians) is not a mechanical unification of the social and cultural sections of knowledge about the selected object (formulates the subject) of the study. On the contrary, he has the property of continuous expansion, retraction into its orbit of a wider range of methodological cognitive practices, what motivates the modern Humanities.

Key words: *sociocultural approach, paradigm, national minority, community, Armenians.*

